

VIŠEJEZIČNI RJEČNIK POREDBENIH FRAZEMA

(Željka Fink Arsovski i sur.: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*, KNJIGRA, Zagreb, 2006., 439 str.)

Četiri godine nakon objavljivanja monografije *Poredbena frazeologija – pogled izvana i iznutra* (FF press, Zagreb, 2002., 128 str.), uvažena hrvatska frazeologinja Željka Fink Arsovski upotpunila je svoja istraživanja o poredbenim frazemima izradom devetojezičnoga rječnika poredbenih frazema pod naslovom *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*.

Knjiga Željke Fink Arsovski prvi je sustavni i visokoprofesionalni pokušaj u hrvatskoj frazeologiji, ali i u svjetskim razmjerima, da se unese red u frazeografski opis jednoga frazemskoga tipa. Premda naslov može zbuniti jer su u usporedni odnos stavljeni hiponim i hiperonim, naslov zaista odgovara sadržaju ove knjige. Naime, poredbeni frazemi kao predmet ovoga rječnika imaju potpunu obradu na hrvatskom jeziku, a zatim su na osam slavenskih jezika navedeni samo frazemski ekvivalenti istoga strukturnoga tipa.

Zbog složenosti predmeta i opsega koji koncepcija višjezičnoga rječnika iziskuje organizacija je posla tražila suradnju s vrhunskim jezičnim stručnjacima poznavateljima ciljnih jezika koji su ujedno i frazeološki educirani. Osim autorice rječnika, koja je idejno osmislila i koncepcijski ustrojila rječnik te izradila hrvatsku i rusku stranu rječnika, na rječniku su surađivale: Erika Kržišnik (slovenski), Slavomira Ribarova (makedonski), Tatjana Dunkova i Natalija Kabanova (bugarski), Rajisa Trostinska (ukrajinski), Agnieszka Spagińska-Pruszk (poljski), Dubravka Sesar i Slavomira Ribarova (češki) te Mária Dobriková i Maria Kursar (slovački). Pri izradi rječnika surađivale su i Irina Mironova Blažina (lektorica za ruski) i Ivana Vidović Bolt (suradnica za poljski). Kazala je za sve jezike izradila Anita Hrnjak.

Knjiga se sastoji od: *Predgovora* (5 – 58), poglavlja *Osnovni podaci o rječniku* (59 – 141), *Hrvatsko-slavenskoga rječnika poredbenih frazema* (143 – 346), *Kazala* (347 – 430), *Popisa izvora i Literature* (431 – 436). *Predgovor* nosi pečat dosadašnjih autoričinih razmišljanja o poredbenim frazemima, koje u prvom redu razgraničava od slobodnih poredaba. Za razgraničenje poredbe i poredbenoga frazema nije relevantan samo strukturni, semantički i sintaktički kriterij, već će važnu ulogu pri njihovoj frazeologizaciji odigrati ustaljenost i reproduktivnost. Ustalivši se u govoru mnoge su poredbe prešle u frazeološki fond jezika i time ga obogatile. Također, autorica se u ovom rječniku ograničava na poredbene frazeme trodijelne (A+B+C, npr. *debeo kao svinja, pljušti (lije) kao iz kabla*) i dvodijelne strukture (B+C, npr. *kao nov, kao grom iz vedra neba*). U trodijelnih je frazema sastavnica A najčešće nedesemantizirana, tj. drži svoje leksičko značenje. Kao zajednička poveznica cijeloga strukturnoga tipa, sastavnica C najviše utječe na formiranje frazeološkoga značenja. Pritom ovaj strukturni tip karakterizira slikovitost, snažno ekspresivno i konotativno značenje.

Zanimljivim i vješto odabranim primjerima autorica pokazuje na temelju kojih se i kakvih slika stvaralo identično frazeološko značenje u različitim slavenskim jezicima, koji su imali ista ili slična izvorišta, koliko je poredbenih frazema u slavenskim jezicima pod utjecajem mitologije i Biblije, koliko u njima ima utjecaja vlastite nacionalne povijesti, koliko je i koja je simbolika životinja utjecala na formiranje frazeološkoga značenja te koje su osobine životinja u kojim jezicima bile jače motivirajuće od drugih. Primjerice, bik u poredbenim frazemima biva simbolom za snagu, bijes i zdravlje, ali distribucija tih osobina nije u svim slavenskim jezicima ista. Tako se jak čovjek (*jak kao bik*) uspoređuje s bikom u svim slavenskim jezicima, bijesan se čovjek (*bijesan kao bik*) uspoređuje s bikom samo u hrvatskom, bugarskom, češkom i slovačkom, u slovenskom i makedonskom uspoređuje se s risom, u ruskom s vukom i medvjedom, a u poljskom sa psom. Zdrav se čovjek u većini jezika također može usporediti s bikom (*zdrav kao bik*), dok se u slovenskom uspoređuje s ribom, u makedonskom sa slonom, a u češkom s risom.

U poglavlju *Osnovni podaci o rječniku* autorica razrađuje koncepciju rječnika, iznosi načela za odabir građe i način njezine obrade. Takva su poglavlja u frazeološkim rječnicima ključna za korisnika koji pomnim iščitavanjem dobiva važne obavijesti kako se služiti rječnikom. Također,

navedena su dva uvodna poglavlja prevedena s hrvatskog na sve ostale slavenske jezike koji su uključeni u ovaj rječnik, što će svakako omogućiti bolju recepciju rječnika.

Središnji dio knjige čini devetojezični rječnik poredbenih frazema. Slavenski su jezici izabrani tako da u njima budu zastupljene sve tri slavenske jezične podskupine (istočna, južna i zapadna). Polazni je jezik hrvatski, a ciljni su jezici: slovenski, makedonski, bugarski, ukrajinski, ruski, poljski, češki i slovački. Obradeno je 540 hrvatskih poredbenih frazema i to samo onih s poredbenim veznikom *kao*. Broj je ekvivalenata u ostalim jezicima manji iz čega dobivamo podatak da je najmanje strukturne podudarnosti uspostavljeno sa slovenskim (347) i poljskim (380), dok je najviše uspostavljeno s ukrajinskim (517), slovačkim (503) i makedonskim (486). Hrvatski se frazemi javljaju samo na jednom mjestu u rječniku gdje prema ustaljenom redosljedu nadnatuknica imaju potpunu obradu. Frazemi ciljnih jezika javljaju se i kao ekvivalenti različitih hrvatskih frazema.

Rječnički je članak pod odgovarajućom nadnatuknicom oblikovan na sljedeći način: uz hrvatsku se frazemu natuknicu nalazi pripadajuće frazeološko značenje (definicija), a zatim slijedi primjer kojim se ilustrira uporaba frazema. Nakon toga slijede frazeološki ekvivalenti na osam slavenskih jezika. Nadnatuknica je ustanovljena prema morfološkoj nosivoj sastavnici iz C-dijela hrvatskoga frazema. Pri uspostavljanju frazemske natuknice nije uspostavljen odnos varijantnosti nosive sastavnice, već je svaka od njih dobila svoje mjesto u rječniku. Primjerice, međusobno leksički varijantni frazemi *kao od brda odvaljen* i *kao od brijega odvaljen* obrađeni su na dvama mjestima u rječniku: prvi pod nadnatuknicom BRDO, a drugi pod nadnatuknicom BRIJEG. Ipak, varijantnost je kod nenosivih riječi sustavno zabilježena na svim razinama. Informativnost frazemske natuknice postignuta je uporabom različitih tipova zagrada i slova što ukazuje na ozbiljna promišljanja o bitnim obilježjima frazema – ustaljenosti sastavnica i njihovu redosljedu. Rječnik iznad svega poštuje strogo postavljene kriterije o granicama frazema što se reflektira u navođenju kolokata i rekcije frazema.

Definiranje je frazema sažeto i informativno, a velika je pozornost posvećena izboru primjera (s obzirom na višeznačnost i različito kategorijalno značenje). U nedostatku pisane potvrde sastavljeni su odgovarajući primjeri koji pokazuju da mnogi poredbeni frazemi postoje u usmenoj komunikaciji i vrlo su frekventni, ali nisu nikada zabilježeni u pisanom mediju. Te potvrde ističu suvremenost rječnika (usp. primjere kod frazema: *crn kao Cigo*, *spremati se kao gladan srat*, *glup kao guzica*, *kao isprebijan*, *slan kao more*).

Ekvivalenti na osam slavenskih jezika izabrani su tako da imaju poredbenu strukturu te identično frazeološko i kategorijalno značenje. Mala su odstupanja u strukturi uzeta u obzir ako frazemi vode jednakom frazeološkom značenju, te ako im se poklapa ekspresivno i konotativno značenje. Također, pozornost je posvećena podudaranju rekcije, kolokativnosti, odnosa živo/neživo i uporabe vidskih parnjaka. U slučajevima odstupanja sve je obilježeno i veoma transparentno. Kako ovaj tip frazema karakterizira velika doza slikovitosti, frazemski su ekvivalenti birani prema istoj slici C-dijela. Ako takav frazem ne postoji birani su frazemi koji unutar istoga strukturnoga tipa imaju što sličniju sliku.

U segmentu pronalaženja odgovarajućeg frazemskog ekvivalenta autorice su se posebno potrudile oko frazema koji su vezani uz nacionalnu tematiku, povijesne likove ili povijesne događaje (usp. *jak kao Kraljević Marko*, *provesti se (proći) kao Janko na Kosovu*). Ekvivalentni su frazemi, u frazeologijama jezika kojima pripadaju, također obilježeni kao nacionalni frazemi. Međutim, frazem *kao guske u magli* koji Hrvati doživljavaju kao izrazito nacionalno obilježen i u svojoj ga svijesti povezuju s imenom Stjepana Radića u istom je obliku prisutan u makedonskom i bugarskom jeziku.

Iz rječnika se vidi da je trodijelni strukturni tip poredbenih frazema znatno brojniji, da dvodijelnih ima veoma malo (svega 37 frazema) te da su kolokacijski ograničeni. Jedan dio frazema, iako brojem manji, zbog fakultativnosti poredbenoga veznika može promijeniti svoju strukturu (*nov <kao> ispod čekića*, *<kao> šaka u oko*), a uslijed fakultativnosti pridjevnoga A-dijela neki frazemi uz trodijelnu strukturu mogu imati i dvodijelnu (*<jasno> kao jedanput jedan*, *<gol> kao od majke rođen*).

U Hrvatskoj je ovo prvi frazeološki rječnik koji sustavno bilježi različita kategorijalna značenja frazema (*ko bog* – 1) odlično, izvrsno; 2) odličan, izvrstan; *kao pokisla kokoš* – 1) jadan, potišten; 2) jadro, potišteno). Do sada je upotreba frazema s različitim kategorijalnim značenjima bila ili neuočena i nezabilježena, ili zapažena, ali neadekvatno obilježena.

Nakon rječničkoga dijela slijede *Kazala* za svaki jezik u kojima su frazemi poredani abecedno ili azbučno prema prvoj frazemskoj sastavnici s uputnicom na hrvatsku nadnatuknicu pod kojom je frazem obrađen (u slučaju hrvatskoga jezika) ili pod kojom je doveden u ekvivalentan odnos. Frazemi koji se javljaju kao ekvivalenti na više mjesta u rječniku upućeni su na sve nadnatuknice pod kojima su smješteni. Pored kazala, korisniku rječnika od velike pomoći mogu biti ilustracije kojima je pojašnjen frazemski članak na prve i zadnje dvije unutrašnje stranice tvrdih korica.

Iako je svrha dvojezičnih i višejezičnih rječnika uglavnom didaktička, ovaj rječnik dobrim dijelom nadilazi tu svrhovitost jer daje bogatu građu i temelje otvaranju znanstvenih frazeološko-komparativnih istraživanja među srodnim jezicima. Takva nam istraživanja mogu pružiti uvid u to kako pripadnici pojedinih kultura vlastitim jezikom konceptualiziraju svijet oko sebe. Poredbeni frazemi u devet slavenskih jezika donose pregršt podataka kojima se popunjava slika o kulturi slavenskih naroda, njihovoj pojedinačnoj i zajedničkoj povijesti, njihovim vezama, tradiciji, vjeri, mitologiji i običajima.

Zaključno treba naglasiti i to da su se pri izradi ovoga rječnika poklopile mnoge sretne okolnosti: jedinstvena ideja i inicijativa glavne autorice, probrani tim jezičnih stručnjakinja, znanstveni entuzijazam koji je prepoznat i sa strane recenzenata i sa strane izdavača, što je u konačnici rezultiralo vrhunskim lingvističkim djelom koje se po svojoj originalnosti trenutačno ne može usporediti ni sa čime u svjetskoj frazeografskoj produkciji, a koje će svakako popuniti veliku prazninu u slavističkoj frazeografiji.

Barbara Kovačević